

5 Syndabocken

{biblink} 3 Mos 16

Uttrycket syndabock ingår i allmänna språkbruket. Efter hattarnas misslyckade krig med Ryssland 1741-43 utvaldes ett par generaler till syndabockar och dömdes till döden. I 'diktaturstater har det hänt att en järnvägsolycka ledde till att lokföraren eller tågklararen avrättades. Men även i vårt eget offentliga liv krävs syndabockar, låt vara under mindre drastiska former. Det är kanske inte alla som vid användandet av detta uttryck tänker på att det är hämtat ur Bibeln.

Moselagens bestämmelser om syndabocken är förknippade med firandet av Stora Försoningsdagen, på hebreiska jom kippúr. Ordet jom betyder "dag", och kippúr kommer av den ordrot kpr som vi haft på tal i kapitlet om nådastolen och som betyder övertäcka, överskylla, förlåta, försona. Denna dag var i vissa avseenden den största av alla Israels högtidsdagar. I Talmud kallas den ibland helt enkelt joma, "dagen", men även joma rabba, "den stora dagen" eller "shabbat shabbatin", "sabbaternas sabbat". År 1973 valde staten Israels grannar denna dag för sitt överraskande anfall. De visste att på den dagen allt stod stilla i Israel. Det ligger något av historisk ironi i, att den dag som bar namn av försoning skulle bli dagen för ett skoningslöst anfall avsett för förintelse.

Försoningsdagen firades på tionde dagen i sjunde månaden, vilken ungefär motsvarar vår oktober. Det var Israels stora faste-, bot- och bönedag, och den inföll fem dagar före den glädjefyllda lövhyddohögtiden. På Stora Försoningsdagen måste alla, även inom Israel bosatta främlingarna, fasta i 24 timmar från kvällen den nionde till kvällen den tionde dagen. Att äta eller dricka under detta dygn var belagt med dödsstraff. Hela dagens gudstjänster och ceremonier var av sedda att inpränta hos alla och envar, att vi utan undantag är syndare, som behöver försoning. Alla, från den ringaste till själve översteprästen. Eftersom detta var den enda dag då översteprästen gick in i Det Allraheligaste, innanför förlåten, är det uppenbarligen denna dag som Hebreerbrevets författare har i tankarna i Hebr 6:19-20, jf Hebr 2:17 och 4:14-16, där uttrycket "nådens tron" får ses mot bakgrund av vad som är sagt om nådastolen.

Ändå var inte sorg över synden det enda som gav sin prägel åt denna dag. Av 3 Mos 25:9, jämfört med 4 Mos 29:7-11 ser vi, att det var på en försoningsdag som jubelåret skulle blåsas in. Man räknade först 7 årsveckor, alltså 49 år, 3 Mos 25:8 — där kommer vår inrotade sed att arrendera ut jord på 49 år. Men när det femtionde året kom, skulle man på Stora Försoningsdagen blåsa i vädurshorn och ropa ut det år, då var och en som måst gå från gård och grund skulle återfå sin arvsbesittning. Ett köp av kunde i Israel alltså gälla för högst 49 år, 3 Mos 25:10-28. Vädurshorn heter på hebreiska jobél. Därav fick även jubelåret sitt namn. att det i 3 Mos 25:10 ordagrant står: Det skall vara ett jobél för eder. Vårt ord jubel, liksom också jubileum och andra avledning, är ett lånord som via latinet har kommit från det hebreiska jobél, vädurshorn.

I stort sett firades de judiska högtiderna som glädjefester. Stora Försoningsdagen med sin utpräglade stämning av bot och syndabekännelse utgjorde det enda undantaget. Men även denna fest genombröts alltså vart femtonde år av glädje, en glädje över återfått arv, en glädje över ett slags återlösning.

Utöver vad Bibeln meddelar om Stora Försoningsdagen har vi åtskilliga upplysningar genom Talmud. Sju dagar i förväg ledsagades översteprästen av medlemmar av Stora rådet till en särskild kammare i templet, där han skulle vistas fram till högtidsdagen, dels för att vara skyddad från allt som kunde medföra liturgisk orenhet, dels för att förbereda sig genom fromhetsövningar och viss, begränsad, fasta. Sista natten före högtidsdagen fick han inte åtnjuta någon sömn, och några präster hans sällskap skulle tillse att han inte ens ett ögonblick föll i slummer. För den händelse att översteprästen skulle drabbas av sjukdom eller död under veckan, fanns också hans ställföreträdare, på hebreiska sagan, till hands.

När dagen var inne, offrades visserligen på övligt sätt en ungtjur och en vädur. Med handen på offertjurens panna avlade översteprästen en syndabekännelse på sina och folkets vägnar. Men intresset var framför allt knutet till vad som skulle ske med de två bockarna. Riten med dem var unik för denna högtid.

I prästernas förgård, norr om altaret, stod en urna, avsedd för lottdragning. Framför denna urna tog översteprästen plats med sin sagan på sin högra och en annan högt uppsatt präst på sin vänstra sida. Framför dem stod två bockar, så lika varandra som möjligt. Urnan var gjord så att översteprästen kunde sticka ned båda armarna genom var sitt hål och ta i vardera handen en liten bricka av buxbomsträ, av vilka den ena bar inskriften: För HERREN och den andra: För Asasel. När han drog upp händerna igen, gav han utan att sj älv läsa på brickorna den som han hade i höger hand åt saganen och den andra åt den präst som stod vid hans vänstra sida. Fick saganen den bricka på vilken det stod: För HERREN, vilket ansågs som ett gott omen, sade han: Överstepräst, lyft upp din högra hand! Om den andre prästen fick denna lottbricka, sade han: Överstepräst, lyft upp din vänstra hand!

Asasel sägs i Ordförklaringar i våra biblar vara ett hemlighetsfullt trollväsen, som ansågs ha sitt tillhåll i öknen. Man kan tillägga, Asasel enligt Mishna, som är en del av Talmud, är identisk med frestaren, som förledde människan till synd. Med andra ord djävulen.

Vid ena hornet av den bock som lottats för Asasel binder prästen ett rött band, medan den som lottats för Herren, får ett rött band om halsen. Asasels bock ställs vid Nikanorporten, medan den för HERREN bestämda leds till altaret för att offras.

Håller vi oss nu strängt till föreskrifterna i 3 Mos 16, så skall översteprästen lägga båda händerna på den för Asasel bestämda bockens huvud, v 21, och därvid bekänna folkets synder. Dessa synder läggs därmed på bockens huvud, varefter han genom en man som hålls redo därtill släpps ut i öknen. I v22 upprepas, att denna bock alltså bär folkets missgärningar med sig ut i öknen.

Den kristna tanken går här osökt till Barabbas. Om den bock som släpptes fri i öknen hade kunnat tänka, skulle han ha tänkt: De hade lika gärna kunnat vara jag som blivit offrad. Barabbas måste ha tänkt så, och om han firade sin frigivning med att gå ut till Golgata, så kunde han där se Honom som oskyldig led i hans eget ställe. Men var och en av oss är såtillvida en Barabbas, att vi, du och jag, har skäl att säga inför den Korsfäste på Golgata: Det hade bort vara jag! Han som hänger där, lider i mitt ställe. Och vad angår syndoffersbocken, den för HERREN utlottade, så skall dess blod enligt vers 15 stänkas på nådastolen, medan ännu ett moln av rökelse höljer denna heliga plats, v 13, ett moln som påminner oss om det mörker som höljde Golgata i Jesu dödsstund.

Emellertid får man av Talmud den uppfattningen, att Asasels bock på Jesu tid inte helt enkelt släpptes fri. Det tycks på Jesu tid ha varit sed att en icke-jude ombetroddes med värvet att föra honom ut. Bland folket hade den seden uppkommit att man knuffade bocken, förbannade honom, ryckte raggtottar ur hans päls, spottade på honom och ropade: Ut, ut! så att man måste bygga ett slags bro av bräder ut genom staden för att den som ledde bocken skulle kunna komma fram någorlunda ostörd. Vägen gick österut mot Oljeberget till en djup klyfta, där mannen som ledde djuret, kastade detta baklänges utför branten, som var så djup, att bocken slog ihjäl sig mot klipputsprången innan han nådde botten. Före nedstörtandet hade mannen rivit av hälften av det röda bandet på bockens horn och fastgjort det vid klippan. Orsaken till att man på detta sätt dödade bocken var, att det hade visat sig, att den frisläppta bocken ofta kom tillbaka till staden, vilket ansågs som ett ont omen: han bar tillbaka folkets skuld.

Nu är det ingen tvekan om att det råder stor likhet mellan Asasel-bockens färd genom staden och Jesu vandring till Golgata. På något sätt blir sålunda båda bockarna, var på sitt sätt, Kristus-symboler.

I Gemara, en del av Talmud, berättas, att man i äldre tider gjorde fast hälften av det röda bandet på templets ingångsdörr. Om detta band snabbt blev vitt, ansågs det som ett tecken till att försoning för folkets synder var given. Detsamma torde ha gällt om det band som i något senare tid fästes vid nedstörtningsklippan. Jf Jes 1:18. Men märkligt nog berättar rabbinerna, att under de sista fyrtio åren före Jerusalems förstöring år 70 (alltså ungefär från tiden för Jesu framträdande) hände det aldrig att bandet blev vitt. För en kristen betraktare ter sig detta som en antydning om att den gamla försoningsriten förlorat sin giltighet genom att den utlovade Försonaren hade kommit. {/biblink}

Arbetsuppgifter

1 I kapitlet anges platsen där de två bockarna ställdes upp för lottning. Studera tillgänglig planskiss av templet och ange platsen på skissen.

2 Ange på skissen var Nikanorporten var belägen.

3 Föreställningen, att en enda, ett offerdjur eller en människa, måste sona ett helt folks synd, är mycket utbredd. Sök ur allmänna religionshistorien exempel!

4 Ibland är denne ende folkets konung. Tag reda på motivet till Carl Larssons omdebatterade, omsider berömda målning "Midvinterblot" och drag paralleller.

5 I den av Freuds psykoanalys inspirerade diskussionen om skuldproblemet framförs ibland en uppfattning som nära nog innebär att skuldkänslor är något sjukligt, som man har att se till att man blir botad från. Vari ligger det ur biblisk synpunkt a) riktiga, b) oriktiga i en sådan uppfattning?

6 Ibland möter man uppfattningen, att begreppet skuld förts in i vårt medvetande enbart genom Bibeln. Sök belägg för skuldproblemets relevans a) ur allmänna religionshistorien (om resurser härför är tillgängliga), b) ur erfarenheter från vår egen sekulariserade omvärld.

7 Skaffa genom en vanlig uppslagsbok fram upplysningar om Talmud, eventuellt genom en biblisk uppslagsbok också om Mishna och Gemara.

8 Att den judiske översteprästen måste vaka hela natten före den Stora Försoningsdagen, påminner oss om hur den kristna församlingens Överstepräst tillbragte natten före sitt försoningslidande. Kommentera denna analogi.

